

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Philosophical Sciences. Vol. 2 (98)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Філософські науки. Вип. 2 (98)

ISSN: 2663-7650

УДК 81'42:2

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.1(99).2026.26-36

РЕЛІГІЙНИЙ ДИСКУРС У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОСТІ ЯК ЛІНГВІСТИЧНА ФОРМА САКРАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Ю. В. Лисецька*

У статті здійснено релігієзнавчий аналіз релігійного та теологічного дискурсів як взаємопов'язаних форм сакральної комунікації, які функціонують у межах конфесійного соціокультурного простору. Релігійний дискурс інтерпретується як багатовимірна комунікативна практика, спрямована на трансляцію, збереження й інтерпретацію сакрального досвіду, формування ціннісних орієнтацій і відтворення конфесійної ідентичності. Обґрунтовано, що змістовою складовою релігійного дискурсу є сакральний текст, який виконує регулятивну, символічну та інтегративну функції, окреслюючи межі доктринального тлумачення. Встановлено, що цей тип дискурсу вирізняється структурованою моделлю комунікативної взаємодії, впорядкованим розподілом функцій між його суб'єктами, інтеграцією вербальних і невербальних семіотичних форм, домінуванням віри як способу пізнання над раціонально-дискурсивним знанням, а також виразною орієнтацією на формування переконань і ціннісних установок. Акцентовано його жанрову диференціацію та функціональну багаторівневість, яка охоплює як загальнокомунікативні, так і сакральні функції. Теологічний дискурс охарактеризовано як структурний різновид релігійного дискурсу, що зосереджений на систематизації, концептуалізації та аргументованому обґрунтуванні догматичних положень. Його функціонування пов'язане з раціональною рефлексією над віровченням, термінологічним упорядкуванням доктринальних смислів і логічною впорядкованістю богословських позицій. Провідною ознакою теологічного дискурсу визначено аргументованість, яка реалізується в емоційно-екзистенційному та раціонально-дискурсивному вимірах і ґрунтується на зверненні до Святого Письма та Святого Передання як авторитетних джерел істини. Окреслено місце теолінгвістики як міждисциплінарного напрямку, спрямованого на вивчення мовних механізмів репрезентації релігійного досвіду й теологічної рефлексії. Наголошено, що аналіз релігійного та теологічного дискурсів поглиблює розуміння процесів сакралізації мови, інституціоналізації віровчення та формування ціннісних структур релігійної свідомості, сприяючи розвитку теоретико-методологічних засад сучасного релігієзнавства.

Ключові слова: дискурс, релігійний дискурс, теологічний дискурс, лінгвістика, комунікація, догмат, жанрова типологія, переклад, мовна конструкція.

* Юлія Лисецька / Yuliia Lysetska, старша викладачка кафедри англійської філології та перекладу (Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна)
Lysetska-Y@zu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-6747-5858

RELIGIOUS DISCOURSE IN THE SOCIOCULTURAL SPACE OF MODERNITY AS A LINGUISTIC FORM OF SACRED COMMUNICATION

Yu. V. Lysetska

The article presents a religious studies analysis of religious and theological discourses as interconnected forms of sacred communication functioning within a confessional sociocultural space. Religious discourse is interpreted as a multidimensional communicative practice aimed at transmitting, preserving, and interpreting sacred experience, shaping value orientations, and reproducing confessional identity. It is substantiated that the substantive core of religious discourse is the sacred text, which performs regulatory, symbolic, and integrative functions, delineating the boundaries of doctrinal interpretation. It is established that this type of discourse is characterized by a structured model of communicative interaction, an ordered distribution of functions among its subjects, the integration of verbal and nonverbal semiotic forms, the predominance of faith as a mode of cognition over rational-discursive knowledge, and a pronounced orientation toward the formation of beliefs and value attitudes. Attention is drawn to its genre differentiation and functional multilevel structure, encompassing both general communicative and specifically sacred functions. Theological discourse is characterized as a structural subtype of religious discourse focused on the systematization, conceptualization, and reasoned substantiation of doctrinal positions. Its functioning is associated with rational reflection on doctrine, terminological ordering of doctrinal meanings, and the logical coherence of theological positions. Argumentativity is identified as a defining feature of theological discourse, realized in both emotional-existential and rational-discursive dimensions and grounded in reference to Holy Scripture and Holy Tradition as authoritative sources of truth. The place of theolinguistics is outlined as an interdisciplinary field aimed at studying the linguistic mechanisms of representing religious experience and theological reflection. It is emphasized that the analysis of religious and theological discourses deepens the understanding of processes of the sacralization of language, the institutionalization of doctrine, and the formation of value structures of religious consciousness, thereby contributing to the development of the theoretical and methodological foundations of contemporary religious studies.

Keywords: *discourse, religious discourse, theological discourse, linguistics, communication, dogma, genre typology, translation, linguistic construction.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку гуманітарного знання засвідчує зростання наукового інтересу до дискурсивних форм репрезентації соціальної та духовної реальності. У цьому проблемному полі релігійний дискурс осмислюється як специфічний тип символічної комунікації, у межах якого здійснюється передавання сакрального досвіду, відтворення конфесійної ідентичності та формування аксіологічних орієнтацій суспільства. Релігійна комунікація не зводиться до трансляції доктринальних положень, оскільки постає складним механізмом інституалізації віри, який інтегрує мовні, культурні та соціальні виміри релігійного життя і забезпечує відтворення відповідних структур колективної свідомості.

Актуальність дослідження
визначається необхідністю
концептуального уточнення

співвідношення релігійного і теологічного дискурсів у межах сучасної релігієзнавчої парадигми. Наявність значного корпусу лінгвістичних і богословських студій не усуває дискусійності проблематики структурної організації сакральної комунікації, її жанрової диференціації та функціональної специфіки. Особливого значення набуває окреслення статусу теологічного дискурсу як рефлексивної та теоретично впорядкованої форми релігійного мовлення, яка забезпечує систематизацію, раціональну артикуляцію та концептуальну впорядкованість віровчення у межах певної конфесійної традиції.

У площині релігієзнавчого аналізу дискурс постає комунікативною практикою, у межах якої сакральні смисли набувають соціальної об'єктивації та суб'єктивної значущості. За посередництвом мовних механізмів відбувається артикуляція віри, репрезентація містичного досвіду,

символічне моделювання трансцендентної реальності та аксіологічне впорядкування духовного життя спільноти. Теологічний дискурс у цьому контексті функціонує як специфікований різновид релігійної комунікації, у межах якого догматичні положення отримують термінологічну визначеність, концептуальну чіткість і логічну структурованість.

Комплексний аналіз релігійного і теологічного дискурсів у їх системному взаємозв'язку поглиблює розуміння механізмів функціонування релігії як соціокультурного феномена, сприяє виявленню особливостей мовної репрезентації сакрального та окреслює теоретико методологічні засади теолінгвістики як міждисциплінарного напрямку сучасного релігієзнавства.

Метою статті є концептуальне осмислення релігійного та теологічного дискурсів у релігієзнавчій перспективі через з'ясування їх структурних, функціональних і жанрових характеристик, а також визначення місця теологічного дискурсу в системі релігійної комунікації.

Методологічну основу дослідження становить поєднання релігієзнавчого, дискурсивного та комунікативно-прагматичного підходів, які забезпечують аналіз релігійного й теологічного дискурсів як форм соціокультурної взаємодії та мовної репрезентації сакрального досвіду. Застосовано структурно-функціональний аналіз з метою виявлення їх жанрової організації та функціонального призначення, а також когнітивний підхід для з'ясування особливостей концептуалізації віри й догматичних положень у мовленні. Аксіологічний вимір уможливує розкриття ціннісних засад дискурсивних практик, а герменевтичний аналіз забезпечує інтерпретацію сакральних текстів у контексті відповідної конфесійної традиції.

Дискусія та результати. У сучасній лінгвістичній теорії поняття дискурсу посідає центральне місце в осмисленні мовленнєво комунікативних процесів. Дискурс постає як динамічний процес

мовної взаємодії, зумовлений екстралінгвістичними чинниками, серед яких визначальними є соціокультурні, психологічні, прагматичні та ситуаційні параметри комунікації. Текст усний або писемний у цьому контексті інтерпретується як об'єктивований результат комунікативної діяльності, тоді як дискурс охоплює ширший комплекс явищ, пов'язаних із породженням, інтерпретацією та функціонуванням мовлення в конкретному соціальному середовищі.

Інтенсивне формування теорії дискурсу та методології його аналізу припадає на 1960 та 1970 ті роки, період суттєвих парадигмальних трансформацій у гуманітарному знанні. Для означеного етапу характерним є прагнення вийти за межі традиційного синтаксичного аналізу речення, утвердження прагматичного підходу до мовлення, усвідомлення його соціальної детермінованості та посилення міждисциплінарної інтеграції у сфері гуманітарних досліджень.

У сучасному мовознавстві сформувалися два концептуальні підходи до співвідношення понять текст і дискурс. Перший орієнтований на їх чітке розмежування, другий допускає часткове або повне ототожнення. У межах диференційного підходу дискурс не редукується до тексту як формально структурованої мовної конструкції, а охоплює текст разом із процесами його продукування, рецепції та інтерпретації в конкретному комунікативному середовищі. За такого розуміння дискурс постає як мовлення, інтегроване в соціокультурний простір і пов'язане з ментальними механізмами смислотворення, які забезпечують конституювання значеннєвих структур у колективній свідомості.

Категорія дискурсу посідає важливе місце в різних галузях гуманітарного знання, серед яких філософія, логіка, риторика, соціологія, релігієзнавство, психолінгвістика, соціолінгвістика, семіотика та лінгвістика тексту. Відповідно до специфіки предметного поля кожна дисципліна акцентує

окремі аспекти цього феномена, що зумовлює його концептуальну багатовимірність. У загальному розумінні дискурс трактується як зв'язне мовлення, реалізоване в конкретних соціокультурних і психологічних умовах, яке відображає ситуацію мовної діяльності з урахуванням комунікативних стратегій, паралінгвістичних засобів і культурного контексту. Йдеться про текст у поєднанні з умовами його породження та сприйняття і про динамічний простір інтерпретації та впливу на свідомість адресата [1: 149].

Дискурс постає як мова в мові, яка реалізується в текстах і передбачає специфічну граматичну організацію, окреслений лексичний склад та відносно автономний смисловий універсум комунікативної спільноти [1: 150]. У цьому зв'язку доцільним є розмежування понять текст і дискурс. Текст інтерпретується як формально організована мовна структура, тоді як дискурс розглядається як сукупність форм її актуалізації з урахуванням ментальних процесів, соціальних умов і прагматичних настанов комунікації [2].

Одним із найавторитетніших у мовознавстві є визначення дискурсу, запропоноване Т. ван Дейком, який інтерпретує його як зв'язний текст у поєднанні з прагматичними, історичними, соціокультурними, психологічними та іншими екстралінгвістичними чинниками [2]. У вітчизняній традиції дискурс як когнітивно комунікативний феномен осмислює І. Шевченко, яка наголошує на його інтегративній природі та взаємозв'язку мовних і ментальних структур [3: 153]. У сучасному розумінні дискурс постає як мовлення у вимірі цілеспрямованої соціальної дії, пов'язане з когнітивними механізмами свідомості та інтерпретоване як комунікативна подія зі словесним компонентом і множинністю оцінних позицій її учасників [4].

У науковому обігу дискурс співвідноситься з поняттями мови, мовлення, тексту та висловлення. Мова як система абстрактних одиниць

протиставляється дискурсу, який репрезентує варіативність їх функціонування в конкретній комунікативній практиці, що зумовлює розмежування системного та дискурсивного аналізу мовних елементів [5]. Сучасні студії зосереджені на дослідженні природи дискурсу та його одиниць у синхронному і діяхронному вимірах. Дискурсивні одиниці забезпечують структурну зв'язність висловлення і окреслюються як конективи, маркери та оператори [6], а їх аналіз належить до актуальних напрямів мовознавства з огляду на семантичну і прагматичну значущість.

Осмилення тексту передбачає його інтерпретацію як смислової цілісності з реконструкцією авторського задуму з урахуванням позатекстових чинників і ролі суб'єкта сприйняття. Співвідношення понять текст і дискурс потребує концептуального уточнення через аналіз дискурсу як результату і як процесу та визначення критеріїв їх розмежування в сучасній лінгводискурсології. Термін дискурс належить до ключових категорій гуманітарного знання та характеризується багатозначністю. До наукового обігу його введено Ю. Габермасом для позначення мовленнєвої комунікації як явища лінгвістичного і соціального порядку [7: 107]. У лінгвістичній традиції дискурс інтерпретується як текст у сукупності з позамовними чинниками його породження та осмилення, а семантичний обсяг поняття охоплює мовлення, надфразову єдність, комунікативно завершений твір, тип ментальності, вербалізовану свідомість і складне утворення, яке інтегрує текст і контекст [7: 107].

Мовознавець А. Загнітко окреслює дискурс як смисловий фрагмент мовлення або соціолінгвістичний феномен, як назву діалогічної комунікації, як мову в її функціонуванні та як зв'язне мовлення, яке перевищує межі речення [8: 7]. У цій концепції дискурс постає формою соціального конструювання реальності, у межах якої мова взаємодіє з діями,

символічними системами та інституційними практиками, а сукупність мовних і невербальних складників становить цілісне дискурсивне утворення [8: 19].

У сучасній науковій парадигмі дискурс визначається як складне комунікативне явище, яке поряд із текстом охоплює екстралінгвістичні чинники, серед яких знання, інтенції та соціальний контекст, необхідні для адекватної інтерпретації повідомлення [2]. У широкому розумінні він постає як єдність мовної форми, значення і дії, осмислена як комунікативна подія, яка виходить за межі окремого висловлювання чи діалогу [2]. Узагальнено дискурс розглядається як текст у соціальному вимірі, тобто як мовлення, інтегроване в життєвий контекст і зумовлене прагматичними, соціокультурними та психологічними чинниками [4]. У сучасній лінгвістиці пріоритетними є когнітивна і комунікативна парадигми [9: 6], співіснування яких пов'язане з розмежуванням семантики та прагматики мовного знака [10: 49–50], що відображається і в дослідженні релігійного дискурсу.

Комунікативно-дискурсивна модель, спираючись на прагматичні теорії, трансформує схему знак людина у взаємодію людина знак людина, що набуває особливої значущості в аналізі релігійної комунікації як форми сакральної взаємодії. Дослідницький акцент зосереджується на міжособистісних відношеннях, опосередкованих знаковими структурами, які репрезентують трансцендентні смисли та доктринальні засади віровчення. Такий підхід інтегрує релігійну свідомість і мовлення, поєднує соціальний і феноменологічний виміри комунікації та розглядає мовленнєві одиниці як механізм регуляції поведінки віруючих у межах конфесійної традиції, охоплюючи проповідь, молитву, етикетні жанри та мовлення віруючих у різних соціальних ситуаціях [11; 12].

Поряд із комунікативним і дискурсивним підходами в аналізі

релігійної мови розвивається аксіологічний напрям, зосереджений на системі релігійних цінностей, серед яких базові, похідні та антицінності, які визначають життєві орієнтири суб'єктів віри [13: 121–122]. Загальне поняття дискурсу в лінгвістиці має відносно усталені інтерпретації, однак дефініція релігійного дискурсу зберігає дискусійність. У мовознавчих дослідженнях релігійної сфери окреслено потребу виокремлення релігійно проповідницького стилю як самостійного функціонального різновиду сучасної літературної мови. Системний підхід пов'язує специфіку релігійного дискурсу з особливим складом комунікантів, до яких належить Бог як адресат молитов, псалмів і сповідей, тобто як надіндивідуальний агент сакральної комунікації. У цьому контексті Всевишній постає як трансцендентна сутність і як Той, хто відкриває себе через пророче посередництво [14: 60].

Специфіка релігійного дискурсу зумовлена його телеологічною спрямованістю, яка полягає у включенні суб'єкта до простору віри в межах певної конфесійної традиції. Релігійна комунікація передбачає утвердження системи цінностей, серед яких визнання Бога, осмислення гріха і чесноти, ідея спасіння та дотримання культових практик, унаслідок чого релігійні цінності набувають статусу смислотворчих орієнтирів людського буття [15: 60]. Характерною ознакою такого дискурсу є пріоритет віри над раціональним знанням, що передбачає прийняття одкровення як особливої форми істини. Релігійний дискурс функціонує як інституційна комунікація, спрямована на утвердження віри, заклик до покаяння, моральну самоідентифікацію, здійснення богослужбової практики та осмислення догматичних положень, у межах якої простежується взаємодія мови, культури і релігійного вчення [16: 242].

У сучасній лінгвістиці релігійний дискурс тлумачиться як релігійний текст, актуалізований у конкретній комунікативній ситуації, тобто як

сукупність мовленнєвих дій, спрямованих на репрезентацію та трансмісію релігійних уявлень. Як форма соціальної практики він постає різновидом соціокультурної взаємодії, у межах якої суб'єкт утверджує віру як аксіологічну домінанту буття [17: 307]. Телеологічна спрямованість такої діяльності ґрунтується на системі цінностей та онтологічних позицій, інтегрованих у когнітивно світоглядну модель особистості.

У цьому вимірі формується концепт віри як ключова категорія релігійної свідомості, яка в процесі доктриналізації набуває догматичного оформлення та співвідноситься з ціннісно когнітивними орієнтаціями члена конфесійної спільноти [18]. Історично детермінований характер цього концепту визначає внутрішню логіку релігійного дискурсу, а віра постає базовою аксіологічною категорією, яка структурує життєві орієнтації та впливає на функціонування суспільних інституцій і екзистенційний вимір особистості [18].

Серед визначальних ознак релігійного дискурсу виокремлюється його змістово тематична спрямованість. Предметне поле охоплює трансцендентні феномени, які наділяються статусом буттєвої реальності та осягаються через містичний досвід. Релігійний дискурс характеризується семіотичною насиченістю й розвиненою метафоричною організацією, а його аксіологічним ядром постають містичні переживання, які відтворюють віру як базову установку релігійної свідомості. Пізнавальний вимір ґрунтується на догматичних положеннях і досвіді одкровення, тоді як істина інтерпретується як відповідність Абсолюту, репрезентованому в сакральному тексті. Трансляція сакрального знання передбачає стабільність формулювань і застосування аргументативних стратегій, що надає дискурсу регулятивного характеру.

Тематична специфіка різновидів релігійного дискурсу зумовлюється корпусом священних текстів, які становлять його доктринальне підґрунтя.

За жанрової варіативності змістовим центром виступає сакральний текст як носій базових положень віровчення, орієнтир дискурсивної практики та джерело інтерпретації життєвих ситуацій. Канонічний текст функціонує як символ віри і репрезентує її концептуальне ядро. Комунікативна організація має ієрархічний характер і визначається рівнем сакральної легітимності учасників, а релігійний дискурс у цілому вербалізує містичний досвід і забезпечує актуалізацію ціннісних та догматичних засад релігії [15: 66].

Функціональна структура релігійного дискурсу охоплює загальні та спеціалізовані компоненти. До загальних належать репрезентативна, комунікативна, апелятивна, емотивна, фатична й інформативна функції. Спеціалізовані функції зумовлені сакральною сферою та включають молитовну, прохібівну, заклично спонукальну, прескриптивну, інспіративну, волюнтативну, компліментарну, магічну, а також функції перспекції, інтроспекції, тлумачення дійсності, релігійної диференціації, орієнтації й солідарності [19: 18]. Додатково виокремлюються регулятивна, світоглядна, інтегративна, соціокультурна, консервативна та мобілізаційна функції, які відображають багатовимірний вплив релігійного дискурсу на індивідуальному і суспільному рівнях.

У межах релігійного дискурсу розрізняються конфесійні та функціональні різновиди, серед яких християнський, православний, ісламський, ритуальний, проповідницький, богословський, біблійний із розмежуванням старозавітного і новозавітного сегментів, а також дискурс отців Церкви, релігійно філософський дискурс і дискурс народної релігійності, представлений духовною поезією та фольклорними текстами [19: 18–20]. У тематичному вимірі розмежовуються дискурс людини і дискурс Бога, а в культурному аспекті йдеться про релігійні дискурси різних цивілізацій.

Класифікація жанрів релігійного дискурсу спирається на інституційні, суб'єктно адресатні, соціокультурні та функціонально структурні критерії. За ступенем інституціоналізації розмежовуються неформальні форми, серед яких повсякденні розмови на релігійну тематику та релігійний гумор, і канонічно легітимовані жанри, до яких належать проповідь, молитва, сповідь, звернення церковної ієрархії, соборні документи та фрагменти Святого Письма. За суб'єктно адресатним параметром виокремлюються моделі інституція вірянин і вірянин інституція, а соціокультурна специфіка виявляється у лексиці, яка репрезентує аксіологічні домінанти спільноти та апелює до прецедентних текстів. У функціонально структурному вимірі жанри поділяються на ритуальні, орієнтаційні та агональні, пов'язані з літургійною практикою, пастирською комунікацією і міжконфесійною полемікою [19: 21–27].

У жанровій типології релігійного дискурсу розмежовуються первинні та вторинні форми. До первинних належать псалом, притча і молитва як базові моделі сакрального мовлення, тоді як проповідь і сповідь постають вторинними, оскільки ґрунтуються на канонічних текстах і функціонують у ширшому комунікативному та інституційному контексті, забезпечуючи їх історико-культурну актуалізацію.

Православний релігійний дискурс визначається як комунікативно когнітивна практика, спрямована на концептуалізацію дійсності, формування і трансляцію догматичного мислення, сакрального світосприйняття та містичного досвіду. Його реалізація здійснюється через розгалужену систему жанрів із застосуванням специфічних мовних і мовленнєвих засобів, а змістовий вимір характеризується концептуальною структурованістю та тематичною диференціацією.

Світоглядні засади православного дискурсу ґрунтуються на євангельському вченні, передусім на настановах Нагірної проповіді, у якій сформульовано ключові морально

етичні імперативи християнства, зокрема заповідь любові до Бога і ближнього. Провідними є ідеї любові до ворога, милосердя, молитви та морального самовдосконалення, які набувають нормативної значущості в системі християнської етики [20]. Тематичний континуум окреслюється символом віри та зосереджується на проблематиці спасіння, покаяння, відповідальності за гріх і надії на есхатологічне визволення, що визначає орієнтацію особистості на звернення до трансцендентного начала.

Православний релігійний дискурс характеризується специфічною комунікативною рамкою, у межах якої Бог і небесні сили постають реальними актантами взаємодії. Він спирається на Святе Письмо та євангельську аксіологічну систему, поєднує вербальні й невербальні семіотичні засоби, відзначається емотивною насиченістю та взаємодією з іншими типами дискурсу в різних жанрових модифікаціях. Його визначальною рисою є функціональна взаємодія сакральної і національної мовних систем [5], а також двошарова семантика значної частини лексики, яка в різних дискурсивних контекстах набуває відмінної смислової інтерпретації.

У структурі релігійного дискурсу поряд із літургійними, проповідницькими та катехитичними формами функціонує рівень, зорієнтований на концептуалізацію і систематизацію віровчення. Якщо загальний дискурс забезпечує екзистенційне включення особистості у простір віри та підтримання релігійної практики, то рефлексивно теоретичний сегмент спрямований на концептуальний аналіз сакральних смислів, їх термінологічну уніфікацію і логічне впорядкування. Цей рівень комунікації актуалізує потребу міждисциплінарного підходу до мови релігії, оскільки догматичні формулювання, канонічні тексти й богословські інтерпретації постають не лише носіями віри, а й складними мовними конструкціями.

Перехід до аналізу теоретично орієнтованого сегмента зумовлює звернення до проблематики теолінгвістики і теологічного дискурсу як функціонально та концептуально окресленого різновиду релігійної комунікації. Теолінгвістика формується на перетині мовознавства і релігієзнавства та досліджує мовні форми репрезентації релігійного досвіду, закріплені в системі мови і реалізовані в мовленні. Теологія оперує доктринальними поняттями і канонічними категоріями, що визначає особливий статус мови у процесах формування та тлумачення віровчення, а численні історичні й міжконфесійні полеміки пов'язані з різночитанням сакральних текстів і специфікою їх герменевтики. Мовознавство у цьому контексті забезпечує методологічний інструментарій для аналізу та інтерпретації релігійних першоджерел.

Теологічна комунікація належить до найдавніших форм символічної взаємодії, однак її системне лінгвістичне осмислення сформувалося відносно пізно. Категорія теологічного дискурсу зберігає дискусійний статус у сучасному гуманітарному знанні з огляду на складність окреслення його меж, функцій і структурних параметрів. Теолінгвістика і релігієзнавство мають спільне проблемне поле, оскільки зосереджені на аналізі функціонування мови в релігійному контексті. Теологія як складова релігійної системи реалізується в межах релігійного дискурсу, у зв'язку з чим теологічний дискурс постає його структурно функціональним сегментом.

Релігійний дискурс визначається як релігійний текст, актуалізований у ситуації реальної комунікації, тобто як сукупність мовленнєвих дій, спрямованих на трансляцію, збереження і розвиток релігійних уявлень [21: 35–36]. Його визначальною рисою є пріоритет віри над раціонально дискурсивним знанням, а телеологічна спрямованість виявляється у залученні до віри, заклику до покаяття, утвердженні морально нормативних засад, здійсненні

богослужбової практики та тлумаченні догматичних положень. У цьому дискурсі інтегруються мовний, культурний і релігійно ідеологічний виміри.

Функціональна організація релігійного дискурсу охоплює загальні та спеціалізовані компоненти. До загальних належать репрезентативна, комунікативна, апелятивна, емотивна, фатична й інформативна функції. Спеціалізовані функції, серед яких молитовна, прескриптивна, заклично спонукальна, інспіративна та волюнтативна, зумовлені специфікою сакральної сфери. Додатково виокремлюються регулятивна, світоглядна, інтегративна, соціокультурна, консервативна та мобілізаційна функції, які відображають комплексний вплив релігійного дискурсу на індивідуальному і колективному рівнях [21: 36].

Теологічний дискурс є більш спеціалізованим сегментом релігійного дискурсу, оскільки зосереджується на концептуально теоретичному осмисленні вчення про Бога і догматичних положень. Його письмові форми представлені науковою і науково популярною теологічною літературою, біблійними та катехитичними текстами, тоді як усні форми охоплюють академічні дискусії та окремі різновиди літургійної практики. Центральною ознакою виступає аргументативність, яка реалізується в емоційно експресивному і раціонально дискурсивному вимірах, а підґрунтям аргументації є Святе Письмо і Святе Передання як авторитетні джерела віровчення. Теолінгвістика при цьому не обмежується аналізом теологічного дискурсу, а охоплює ширший комплекс мовних феноменів релігійної сфери, що сприяє її інституціоналізації та теоретико методологічному розвитку в українському науковому просторі.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що релігійний дискурс є багатовимірною формою сакральної комунікації, у межах якої здійснюється трансляція, інтерпретація та відтворення релігійного досвіду, а також формування конфесійної ідентичності й ціннісно-сміслових орієнтирів спільноти. Його

функціонування визначається поєднанням мовних, культурних і соціальних чинників, домінуванням віри як засадничого принципу світосприйняття та орієнтацією на інтеграцію особистості у простір сакрального.

У структурі релігійного дискурсу виокремлюється теологічний дискурс як рефлексивний різновид релігійної комунікації, спрямований на систематизацію, концептуалізацію та аргументоване обґрунтування догматичних положень. Теологічний дискурс забезпечує термінологічну визначеність і логічну впорядкованість віровчення, виконуючи функцію теоретичного осмислення сакрального

змісту. Його провідною ознакою є аргументація, яка реалізується через апеляцію до Святого Письма та Передання як джерел доктринальної істини.

Релігійний і теологічний дискурси перебувають у відношенні структурної взаємодоповнюваності. Перший охоплює ширший спектр жанрів і комунікативних практик, другий репрезентує спеціалізований рівень доктринальної рефлексії. Така диференціація дозволяє розглядати теологічний дискурс як функціонально окреслений різновид релігійного дискурсу, що забезпечує його концептуальну стабільність і смислову цілісність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Романюк О. С. Дискурс як інтерактивна комунікативна діяльність. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2016. С. 149–152.
2. Teun A. van Dijk. Introduction: The Study of Discourse. *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. 2011. № 2. URL: <https://www.scribd.com/document/765240979/Teun-a-Van-Dijk-Editor-Discourse-Studies-a-Multidisciplinary-Introduction-SAGE-Publications-2011> (дата звернення: 03.08.2025).
3. Шевченко І. С. Дискурс і когнітивно-комунікативна парадигма лінгвістики. *Мова. Людина. Світ. До 70-річчя проф. М. Кочергана: зб. наук. статей*. К.: Вид. центр КНДУ, 2006. С. 148–156.
4. Колісник Ю. Текст і дискурс: проблеми дефініцій. *Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка". Серія "Проблеми української термінології"*. 2010. № 675. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnyk-no-675-2010/tekst-i-dyskurs-problemy-definiciy> (дата звернення: 03.08.2025).
5. Серажим К. С. Семіотичний рівень аналізу дискурсу. 2007. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1813> (дата звернення: 03.08.2025).
6. Bauer-Ramazani Ch. English Discourse Markers. URL: https://academics.smcvt.edu/cbauerramazani/AEP/BU113/English/disc_markers.ht/ (дата звернення: 03.08.2025).
7. Бехта І. А. Дискурс наратора в англомовній прозі. К.: Грамота, 2004. 304 с.
8. Загнітко А. П. Основи дискурсології. Донецьк: ДонНУ, 2008. 194 с.
9. Aijmer K. Understanding Pragmatic Markers: A Variational Pragmatic Approach. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013. 162 p.
10. Романчук С. М. Комунікація як дискурс в об'єктиві когнітивістики. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Т. 2. Вип. 27. С. 48–53.
11. Lerch E. Ursprung und Bedeutung der sog. „erlebten Rede“. *Germanisch-Romanische Monatschrift*. 1928. № 12. S. 463–472.
12. Dobrzynska T. Tekst. Proba syntezy. Warszawa: Instytut Badań Literackich, 1983. S. 24–56.
13. Спасенко П. Релігійна лінгвістика в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Studia linguistica*. 2013. Вип. 7. С. 121–128.

14. Федішин М. І. Релігійний дискурс як об'єкт мовознавчих досліджень. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2018. Вип. 2. С. 58–61.
15. Sokolovskyi O., Garaschuk D. Religious Communication in Ukraine's Media Space as Factor in the Formation of Confessional Identity. *Ocasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2025. Vol. 45. Iss. 10. P. 59–78.
16. Sokolovskyi O., Yurchuk O. Religious Radio Broadcasting In Ukraine In The Context Of Digital Mediatisation And Social Transformation. *Ocasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2026. Vol. 4. Iss. 1. P. 240–261.
17. Шелкова К. А. До питання про феномен дискурсу як об'єкта лінгвістичних досліджень. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство*. 2013. Т. 21. Вип. 19 (1). С. 305–309.
18. Crystal D. Generating Theological Language. URL: http://www.davidcrystal.com/David_Crystal/articles.htm (дата звернення: 03.08.2025).
19. Смирнова М. С. Проповідь у релігійному православному дискурсі ХХ століття: лінгвопрагматичний аспект: дис. канд. філол. наук: 10.02.15. Маріуполь, 2016. 271 с.
20. Біблія: книги Священного Письма Старого та Нового Заповіту / пер. проф. І. Огієнка. К.: Укр. Бібл. т-во, 2002. 1170 с.
21. Лисецька Ю. В. Теологічний дискурс як різновид релігійного дискурсу. *Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу: Збірник наукових праць / За заг. ред. М. В. Полховської, Н. Д. Борисенко, Ю. М. Нідзельської*. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2018. С. 35–37.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Romaniuk, O. S. (2016). Dyskurs yak interaktyvna komunikatyvna diialnist. [Discourse as an interactive communicative activity]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*. S. 149–152 (in Ukrainian).
2. Teun, A. van Dijk. (2011). Introduction: The Study of Discourse. *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. No 2. URL: <https://www.scribd.com/document/765240979/Teun-a-Van-Dijk-Editor-Discourse-Studies-a-Multidisciplinary-Introduction-SAGE-Publications-2011> (last accessed: 03.08.2025) (in English).
3. Shevchenko, I. S. (2006). Dyskurs i kohnityvno-komunikatyvna paradyhma lnhvistyky. [Discourse and the cognitive-communicative paradigm of linguistics]. *Mova. Liudyna. Svit*. Do 70-richchia prof. M. Kocherhana: zb. nauk. statei. K.: Vyd. tsentr KNDU. S. 148–156 (in Ukrainian).
4. Kolisnyk, Yu. (2010). Tekst i dyskurs: problemy definitsii. [Text and discourse: problems of definition]. *Visnyk Nats. un-tu "Lvivska politehnika". Serii "Problemy ukrainskoi terminologii"*. No 675. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnyk-no-675-2010/tekst-i-dyskurs-problemy-definitsiy> (last accessed: 03.08.2025) (in Ukrainian).
5. Serazhym, K. S. (2007). Semiotychnyi riven analizu dyskursu. [The semiotic level of discourse analysis]. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1813> (last accessed: 03.08.2025) (in Ukrainian).
6. Bauer-Ramazani, Ch. English Discourse Markers. URL: https://academics.smcvt.edu/cbauerramazani/AEP/BU113/English/disc_markers.ht/ (last accessed: 03.08.2025) (in English).
7. Bekhta, I. A. (2004). Dyskurs naratora v anhlomovnij prozi. [Narrator discourse in English-language prose]. K.: Hramota (in Ukrainian).
8. Zahnitko, A. P. (2008). Osnovy dyskursolohii. [Foundations of discourse studies]. Donetsk: DonNU (in Ukrainian).
9. Aijmer, K. (2013). Understanding Pragmatic Markers: A Variational Pragmatic Approach. Edinburgh: Edinburgh University Press (in English).

10. Romanchuk, S. M. (2023). *Komunikatsiia yak dyskurs v obiektyvi kohnityvistyky*. [Communication as discourse in the perspective of cognitive science]. *Zakarpatski filolohichni studii*. T. 2. Vyp. 27. S. 48–53 (in Ukrainian).
11. Lerch, E. (1928). *Ursprung und Bedeutung der sog. „erlebten Rede“*. *Germanisch-Romanische Monatschrift*. № 12. S. 463–472 (in English).
12. Dobrzynska, T. (1983). *Tekst. Proba syntezy*. [Text: an attempt at synthesis]. Warszawa: Instytut Badań Literackich, S. 24–56 (in Polish).
13. Spasenko, P. (2013). *Relihiina linhvistyka v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku*. [Religious linguistics in Ukraine: current state and development prospects]. *Studia linguistica*. Vyp. 7. S. 121–128 (in Ukrainian).
14. Fedyshyn, M. I. (2018). *Relihiinyi dyskurs yak ob'ekt movoznavchych doslidzhen*. [Religious discourse as an object of linguistic research]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Perekladoznavstvo ta mizhkulturna komunikatsiia*. Vyp. 2. S. 58–61 (in Ukrainian).
15. Sokolovskyi, O., Garaschuk, D. (2025). *Religious Communication in Ukraines Media Space as Factor in the Formation of Confessional Identity*. *Ocasional Papers on Religion in Eastern Europe*. Vol. 45. Iss. 10. P. 59–78 (in English).
16. Sokolovskyi, O., Yurchuk, O. (2026). *Religious Radio Broadcasting in Ukraine in The Context of Digital Mediatisation and Social Transformation*. *Ocasional Papers on Religion in Eastern Europe*. Vol. 4. Iss. 1. P. 240–261 (in English).
17. Shelkova, K. A. (2013). *Do pytannia pro fenomen dyskursu yak ob'ekta linhvistychnych doslidzhen*. [On the question of the phenomenon of discourse as an object of linguistic research]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Serii: Movoznavstvo*. T. 21. Vyp. 19 (1). S. 305–309 (in Ukrainian).
18. Crystal, D. *Generating Theological Language*. URL: http://www.davidcrystal.com/David_Crystal/articles.htm (last accessed: 03.08.2025) (in English).
19. Smyrnova, M. S. (2016). *Propovid u relihiinomu pravoslavnomu dyskursi KhKh stolittia: linhvoprahmatychnyi aspekt*. [The sermon in Orthodox religious discourse of the twentieth century: a linguopragmatic aspect]. *Dys. kand. filol. nauk: 10.02.15*. Mariupol (in Ukrainian).
20. *Bibliia: knyhy Sviashchennoho Pysma Staroho ta Novoho Zapovitu*. (2002). [The Bible: the books of the Holy Scripture of the Old and New Testaments]. Per. prof. I. Ohienka. K.: Ukr. Bibl. t-vo (in Ukrainian).
21. Lysetska, Yu. V. (2018). *Teolohichni dyskurs yak riznovyd relihiinoho dyskursu*. [Theological discourse as a type of religious discourse]. *Suchasnyi stan i perspektyvy linhvistychnych doslidzhen ta problemy perekladu: Zbirnyk naukovykh prats / Za zah. red. M. V. Polkhovskoi, N. D. Borysenko, Yu. M. Nidzelskoi*. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU. S. 35–37 (in Ukrainian).

Receive: December 21, 2025

Accepted: January 16, 2026